

Хабло Оксана Юрївна, доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ ОСОБАМИ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Як у науковому середовищі, так і серед практичних працівників панує думка, що зловживати процесуальними правами можуть лише особи, які залучаються до кримінального провадження - захисники, представники, підозрювані чи обвинувачені. Про це свідчить і рішення Великої Палати Верховного Суду від 13 березня 2019 року, де вказано, що використання одними учасниками судового процесу та їх представниками нецензурної лексики, образливих і лайливих слів чи символів у поданих до суду документах і у спілкуванні з судом, з іншими учасниками процесу та їхніми представниками, а також вчинення аналогічних дій є виявом очевидної неповаги до честі, гідності зазначених осіб з боку тих, хто такі дії вчиняє. Ці дії суперечать основним засадам (принципам) судочинства, а також його завданню, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі. З огляду на це вчинення таких дій суд може визнати зловживанням процесуальними правами [1].

Тому дослідженню питання зловживання процесуальними правами особами, які здійснюють кримінальне провадження, належної уваги, як правило, не приділяється. Втім, як свідчить аналіз практики, кримінальна процесуальна діяльність як суддів, так і слідчих чи прокурорів не позбавлена випадків зловживання процесуальними правами.

Зокрема, в Аналітичному звіті, підготовленому в рамках Проекту Ради Європи «Підтримка реформи системи суддівської відповідальності в Україні» вказано, що Комітет Міністрів Ради Європи виключає відповідальність за зміст судових рішень, але водночас встановлює декілька винятків: 1) тлумачення закону, оцінювання фактів та доказів, які здійснюють судді для вирішення справи, не повинні бути приводом для цивільної або дисциплінарної відповідальності, за винятком випадків злого умислу (*malice*) або грубої недбалості (*gross negligence*); 2) тлумачення закону, оцінювання фактів або доказів, які здійснюють судді для вирішення справи, не повинні бути приводом для кримінальної відповідальності, крім випадків злого умислу (*malice*) [2].

До ризиків можливості зловживання суддями процесуальними правами також відносяться безпідставні самовідводи, необґрунтовані рішення щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження та інші випадки, коли кримінальне процесуальне законодавство передбачає право вибору варіанту прийняття рішення про проведення (непроведення) процесуальної дії. Так, рішенням Вищої ради правосуддя звільнено з посади суддю Бабушкінського районного суду міста Дніпропетровська на підставі того, що він «за відсутності належних правових підстав заявляв самовідводи у справах з індексом

«1-к», які були передані йому на розгляд за результатами автоматизованого розподілу матеріалів, тобто зловживав правом на самовідвід, систематично та безпідставно порушував правила самовідводу, фактично ухиляючись у такий спосіб від виконання службових обов'язків судді» [3].

Вищенаведене свідчить про широке використання терміну «зловживання правом». Але це при тому, що як в теорії, так і на рівні законодавства відсутнє єдине, загальноприйняте тлумачення цього поняття.

Так, певна група вчених взагалі заперечує існування зловживання правом, акцентуючи увагу на алогічності самого терміну. На думку представників цієї точки зору здійснення права не може бути протиправним, а ті дії, які називаються зловживанням правом, здійснюються за межами права.

На сучасному етапі розвитку правової науки питання щодо існування зловживанням правом втратило свою актуальність, а дискусія перейшла до з'ясування характеристики суті самого терміну. Аналіз думок науковців дозволяє виділити такі основні підходи щодо розуміння суті цього правового феномену:

- характеристика зловживання правом через призму меж його здійснення (зловживання правом пов'язане з використанням недозволених конкретних форм в рамках дозволеного законом загального типу поведінки);

- характеристика зловживання правом у рамках проблеми взаємодії права і моралі (недобросовісне правокористування в умовах правової невизначеності);

- характеристика зловживання правом з наголосом на категорію шкоди, яка заподіюється (дії вчиняються в рамках правового поля, але з метою заподіяти шкоду правам та законним інтересам інших осіб);

- характеристика зловживання правом як використання права всупереч його призначенню (дотримання «букви закону» з порушенням його «духу»). В основі цієї теорії лежить твердження про те, що всі права так чи інакше мають певну спрямованість, ціль соціального ладу, а тому їх використання буде легітимним лише у тому випадку, коли воно буде відповідати цій спрямованості.

Наведені вище дискусії свідчать про те, що проблема визначення сутності зловживання правом, зловживання процесуальними правами потребує наукового дослідження та розв'язання.

Адже невизначеність законодавства та правової науки щодо розуміння суті терміну «зловживання правом» призводить до вільного його тлумачення при кваліфікації певних діянь як зловживання правом. А це, в свою чергу, зумовлює безпідставне застосування заходів юридичної відповідальності до учасників кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Постанови Великої Палати Верховного Суду від 13 березня 2019 року у справі № 199/6713/14-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80854817>.

2. Аналітичний звіт. Підготовлено в рамках Проекту Ради Європи «Підтримка реформи системи суддівської відповідальності в Україні», фінансованого Фондом з прав людини. URL: <http://pravo.org.ua/img/zstored/files>.

3. Рішення Третньої палати Вищої ради правосуддя від 21 листопада 2018 року у№ 3548/Здп/15-18 «Про притягнення судді Бабушкінського районного суду міста Дніпропетровська Леонова А.А. до дисциплінарної відповідальності». URL: <https://www.google.com/search?sxsrf=ACYB GNRPCLox6vgJkWwWNB 1w %3A1575198524736&>.

Христич Інна Олександрівна, старший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, кандидат економічних наук, доцент

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В ПРИВАТНІЙ СФЕРІ ЯК ОДИН З НАПРЯМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРІ

2 жовтня 2019 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції».

З початку 2018 р. в Україні відсутня Антикорупційна стратегія - комплексний документ загальнодержавного рівня, який визначає заходи із запобігання та протидії корупції. Без цього документа антикорупційні заходи були здебільшого несистемними та нескоординованими. Проект Антикорупційної стратегії, підготовлений Національним агентством з питань запобігання корупції, був розкритикований громадськістю, отримав значну кількість зауважень від національних та міжнародних експертів, а профільний парламентський комітет рекомендував Верховній Раді України відхилити його.

24 липня 2019 р. заступник керівника Офісу чинного Президента презентував проект Закону «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2019-2023 роки». На його погляд, нова Антикорупційна стратегія має бути спрямована на максимальне переведення послуг в онлайн та охоплювати напрямки з найбільшими корупційними ризиками. Зокрема, зазначається, що «по-перше, необхідно передбачити у стратегії фокус на діджиталізації роботи влади. Ініціатива Президента «Держава у смартфоні» передбачає переведення максимальної кількості послуг в онлайн, адже з проявами корупції можна боротися саме цифровими технологіями. По-друге, важливо, щоб стратегія була максимально стислою та чіткою і фокусувалася на конкретних корупціогенних темах: державні банки, енергетика, видобувна галузь, оборонна сфера» [1]. На жаль, поки що цей документ доробляється і він не є чинним.